

13 ta' Frar, 1950.

Imbal fin :

Is-S.T.O. Sir George Borg, Kt., M.B.E., LL.D., *Pres.*

L-Onor. Dr. L.A. Càmilleri, LL.D.

L-Onor. Dr. A.J. Montanaro Gauci, LL.D.

Mary Magro pr. et ne. *versus* Prof. Joseph Anastasi Pace, B.Sc. ne. (*)

"War Damage" — Art. 2 (2) (c) (ii)

ta' l-Ordinanza III ta' l-1943.

Il-Liġi dwar il-Hsarat tal-Gwerra (Ord. III ta' l-1943), fis-sezzjoni 2 (2), (c) (ii), tikkunsidra bhala "hsara tal-gwerra" għall-finijiet ta' dik l-Ordinanza dik il-hsara accidentali li tigi direttament min-kabba xi miżuri ta' prekawzjoni iwa ta' thejija li jgħibu l-għewil

(*) B'sentenza tas-17 ta' April 1950 giet miċhuda t-talba tal-konvenut għal permess biex jappella minn din is-sentenza lill-Maestà Tieghu r-Re fil-Kunsill Tieghu Privat. Fl-istess data l-istess Qorti tat lill-konvenut il-permess għal dan l-appell f'kawza oħra fuq meritu simili fl-ismijiet "Carmelo Cauchi Gera ne. vs. Prof. Joseph Anastasi Pace, B.Sc. ne."

ta' xoghol fuq l-art u mekudin taht Awtorità zierqa b'zi mod biez jiġi midyugh għemil tal-ghada, u mekudin u li jkunu, f'kull wie-
-hed mill-katijiet, mi'uri li jiġbu magħhom grad għoli ta' riskju
lill-proprjetà.

F'din is-sentenza giet applikata din is-sezzjoni tal-Liġi għall-ħsara li
għat minhabba esplozjoni li saret hieġja il-Lift fit-23 ta' Awissu
1943, u l-Qorti ta' l-Appel, wara li rievokat is-sentenza ta' l-Es-
-wot Qorti, iddikjarat illi dik il-ħsara hiġa "war damage" għall-
finijiet tal-Liġi.

Il-Qorti, — Rat ie-citazzjoni quddiem il-Prim'Awla tal-
Qorti Civili, li biha l-attriċi, wara li talbet li jkunu premessi
d-dikjarazzjonijiet u mogħtija l-provvedimenti opportuni, u
wara li pprenettiet li fit-23 ta' Awissu 1943, l-Awtorità
Militari kienu qegħdin jagħmlu xi xogħlijiet in anti-
cipazzjoni u bhala prekawzjoni kontra l-hidma tal-ghada; u
li dan ix-xogħol kien jinvolvi — kif fil-fatt deher — riskju
fi grad konsiderevoli għall-proprjetà; illi b'effett dirett ta'
dawk ix-xogħlijiet saret esplozjoni li fiba l-imsemmi John
Magro telf hafna mill-affarijiet, konsistenti l-bieċa l-ħbira fi
"spare parts" ta' karrozzi, minhabba f'li ggarraf b'dika l-es-
plozjoni l-garage tiegħu nru. 2, Lift Junction, Valletta; u
li l-imsemmi John Magro huwa l-lum mejjiet, u l-attriċi Maria
Magro bhala martu u l-atturi l-oħra bhala wliedu u eredi "ab
intestato" tiegħu, għandhom interess fl-infraskritta dikjaraz-
zjoni li qiegħda tintalab; talbu li dik l-Onorabbli Qorti tid-
decidi u tiddikjara illi l-ħsara u t-telf sofferti mill-imsemmi
John Magro fil-garage tiegħu nru. 2, Lift Junction, Vallet-
ta, konsistenti fi ħsara u telf ta' oġġetti tan-negozju tiegħu
("business equipment") u kaġunati mill-esplozjoni li saret
waqt ix-xogħlijiet fuq indkati, huma "war damage" fis-sens
ta' l-art. 2, subsection 2, ta' l-Ordinanza III ta' l-1943; bl-
ispejjeż;

Omissis

Rat is-sentenza tat-23 ta' Frar 1949, li biha l-Prim'Awla
tal-Qorti Civili ddikjarat illi l-ħsara u t-telf sofferti mill-im-
semmi John Magro fil-post u l-belt imsemmiġja fl-aħi ta' ċi-
tazzjoni ma humiex "war damage" fis-sens tas-sezzjoni 2
(2) (c) (ii) ta' l-Ordinanza III ta' l-1943, u konsegwente-
ment caħdet it-talba ta' l-atturi, u ordnat li l-ispejjeż jibqgħu

mingħajr taxxa, bid-dritt tar-registru għal-attriċi pr. et ne.; billi kkunsidrat;

Illi mill-attijiet tal-kawża u dokumenti obra eżaminati minn dik il-Qorti fuq ir-riferenza li għamtu għalihom il-partijiet, jirriżulta illi fit-23 ta' Awissu 1943, għal habta tas-1.20 p.m., saret esplozjoni qawwiya l-Belt Valletta, Lift Junction, li kienet kawża ta' hserat kbar, u in konsegwenza tagħha ašaw mejtin hafna nies u oħrajn ġew feruti u midruba, min gravement tant li wara mietu fl-isptarijiet, kemm ukoll mhux gravement imma li ġew ukoll trasportati f'xi sptar f'dawn il-Gżejjer. Jirriżulta wkoll mix-xhieda annessi mal-proċess verbali tal-proċess verbal tal-Maġistrat inkwiredent tal-10 ta' Settembru 1943, kif ukoll mill-pjanti hemm eżibiti u mill-proċess "Cauchi Gera ne. vs. Anastasi Pace ne.", illi l-Militar per mezz ta' kompressuri kien qiegħed jaġġmel xi xogħol ta' tħaffir ta' blat ("tunnelling") quddiem il-"motor" u "waiting room" tal-post li ssemma' ma' dahar (a dosse) ix-xeller ta' quddiem il-lift, u li fl-istess bajt kien hemm ukoll "store room" jew "store house", li kienet tqiegħdet qabel l-esplozjoni xi hames ġimgħat, li milli jidher kienet taż-żingu u kelha fuqha ġewwa u barra d-"doorway" l-avviż "no smoking" (dana jirriżulta biss mill-inkjesta);

F'dina li "store house" kien hemm 550 libbra gelatina u 6000 pied "primcord", oltre "safety fuses, detonators, carbide" u "mining equipment" u "fittings"; u dana għalbiex ikunu jistgħu jiġu wżati meta jkun hemm bżonn għax-xogħol tat-"tunnelling operations" li kienu qegħdin isiru għal "War Head Quarters shelters", u li kien taħt iċ-charge tal-Kumpannija speċjali ta' l-Inġinieri Rjali;

Dak in-nhar ta' l-incident, f'xi-1 p.m., skond ma qalu fl-inkjesta (l-għaliex fl-proċess l-iehor taw versjoni obra kif sejjer jingħad) ix-xhieda Melita Azzopardi, Giorgina Ciantar u Manwel Azzopardi, raw żewġ suldati Ingliżi jgħabdu żewġ lampi ta' l-aċetilena taħt il-bajt taż-żingu tan-naħa ta' barra ta' li "store house" imsemmija, u milli jidher kien hemm xi landa tal-petrol li minnha l-likwidu msemmi kien imxerred u li ċomp qabdet. Wiehed minn dawk is-suldati li kienu jitraffikaw ma' dik il-kamra mar jiġri l-bogħod bil-landa għadha taqbad, u mar biha n-naħa tal-lift; fil-fatt intfiet, imma

u-nar beda jgri mal-petrol li kien hauma iuxxerred fl-art hdeju u-kamra ta' l-esplorazzjoni, qabad u investa z-zinghu kollu, u nar hagganja waħda u dionk sarat l-esplorazzjoni u kwistjoni. Dawna l-istess xheda, barra minn Georgina Ciantar, li fil-proċess l-iehor ma xenditx, qalu:— Waħda li qabel l-esplorazzjoni rat xi itta nar hdeju il-kamra ta' z-zinghu (u mhux m-stadati bi-lampji l-ghallix dak kienet ra.u xi gimgħateju qabel u ') bogħod mal-kamra msemmija) li gera fl-art ma' tejt u petrol iuxxerred u mli-art qabad mal-kamra; u l-iehor qal li ra s-siddat hiereg mil-kamra b'lands ta' erba' galluni taqbad u minnufih il-kamra hadet;

U li fost persuni oħra u sofwew hsara kbira kien John Magro, rispettivament żewġt u missier l-atturi, li kellu l-garage nru. 2, Luft Junction, u li kien fih hafna "spare parts" tal-karrozzi tan-nar. L-imsemmi Magro għamel "claim" lill-Air Headquarters Malta Command lid-dipartiment tal-'claims' u dana b-istess tat-12 ta' Ġunju 1944 iddikjara li dak id-dipartiment ma kellu ebda responsabilita' għall-hsara, u rriferih lill-War Damage Commission, bhala li qal li dik il-hsara kienet "war damage". Meta rrikorra lill-War Damage Commission għall-istess danni, dina l-Kummissjoni caħdet li dik il-hsara kienet tidhol taħt it-terminu "War Damage" kif definit fis-subsezzjoni 2 tas-sezzjoni 2 tal-War Damage Ordinance. Fil-kors ta' dina l-korrispondenza, jew ftit wara, John Magro gie nieqes, u martu u l-eredi tiegħu ġew il quddiem bil-kawża tal-lum;

Illi kif jidher mir-relazzjoni tal-fattijiet fuq esposti, il-kwistjoni kollha, a lija waħda ta' indoli prettament legali, tirraggira ruħha fuq jekk il-hsarat in kwistjoni jidhlux jew le taħt id-definizzjoni tal-"war damage" taħt is-sezzjoni 2, sub-sezzjoni (2) ittra (c) (ii) ta' l-Ordinanza III ta' l-1943;

Tikkunsidra;

Illi skond l-Ordinanza III ta' l-1943, sezzjoni 2, sub-sezzjoni (2) ittra (c), l-espressjoni "war damage" tfisser "accidental damage occurring as the direct result (1) of etc. Omissis, v. (2) of precautionary or preparatory measures involving the doing of work on land and taken under proper authority in any way in anticipation of enemy action, being in either case measures involving a substantial degree of risk

(c) of this section do not include the imposing of restrictions on property, provided that the measures mentioned in para. on the display of lights, or measures taken for training purposes". Ma hemm bżonn jinghad, l-ghaliex huwa risaput, illi dik is-sezzjoni ta' l-Ordinanza tal-War Damage tagħna hija meħuda "verbatim" mis-sezzjoni 80 subsezzjoni (1), ittra (c) (ii) tal-War Damage Act 1941, li għandu setgħa l-Ingilterra;

Illi taht dik id-dikjura jaqgħu d-danni aċċidentali direttament riżultanti minn ċerti miżuri, prekawżjonali jew preparatorji, kemm-il darba dawk il-miżuri fihom infushom jinvolvu "a substantial degree of risk to property". Fil-każ kontemplat fis-subsezzjoni li tirrigwarda l-ipotesi tal-kawża odjerna l-miżuri, li jridu jkunu meħuda taht l-awtorità xierqa b'xi mod biex jiġi milqugh l-ghemil tal-ghadu, iridu jkunu jinvolvu l-ghemil ta' kwalunkwe xogħol fuq l-art, basta li bnie dem iżomm fra-u li minn dawn il-miżuri huma esklużi t-tweitiq ta' tirzu fuq il-wiri ta' dwal jew miżuri meħudin bhala taħriġ. Għalkemm il-liġi ma fisserx liema miżuri għandhom jiġu kunsidrati bhala li jkunu tteħdu taht awtorità xierqa, eppure fil-prattika diffiċilment in ġenerali jista' jkun hemm so'levat dubju fuq hekk, tant min-natura, post, u mill-ispiza u min-nies ingaġġati għax-xogħol, kemm anki mill-estensjoni tax-xogħlijiet li ma humiex faċilment intraprendibib mill-privat, jew li l-privat mhux suppost li jimpjega. Del resto, din id-diffikultà remota ma ssorgix fil-kawża odjerna, fejn mhux dubitat li l-miżuri intrapriżi kienu qegħdin jiġu meħuda taht l-awtorità tar-Royal Engineers, u li x-xogħol kien qiegħed isir għall-War Head Quarters;

Illi d-diffikultà li tista' spiss tqum, kif fil-fatt qamet anki fil-kawża odjerna, hija jekk il-miżuri partikolari intrapriżi kienux jew le jinvolvu "a substantial risk to property", apparti l-kwistjoni l-oħra sollevata dwar jekk id-dannu kienx jew le r-riżultat dirett tal-miżuri intrapriżi taht l-awtorità xierqa għall-finijiet imposti mill-istess liġi;

Illi dak li jista' jiddetermina s-so-tanzjalità jew nuqqas-tagħha dwar ir-riskju tal-proprietà huwa l-eżami tal-miżuri "per se"; u jekk minn dan l-eżami jirriżulta li għandu jkun hemm riżoluzzjoni affermativa, ikun allura l-każ li din il-Qor-

li tgħalli għall-ostanni tal-kwistjoni l-oħra, u ɔjwè li d-dannu ɔċċidentali, li m'hommx kwistjoni li kien tali fil-każ in diż-
 mista, kienx jew ja kawżat bħala riżultat dirett ta' dawk il-
 miżuri? Kulati "gratis argumenti" jingħad illi dan tant huwa
 minnu li anki jekk id-dannu riont. s mill-otturi kien riżultat
 dirett ta' l-esplozjoni, imma l-miżuri adoperati "per se" ma
 k'ewwx jimportaw riskju sostanzjali għall-proprjetà, it-tezi at-
 tribi għandha "taqa", mentri "per converso", jekk, dejjem
 "gratis argumenti", il-miżuri adoperati kienx jimportaw ris-
 kju sostanzjali għall-proprjetà u dana jiġi fil-fatt pruvat, dik
 ir-riżoluzzjoni affermativa favur l-attur ma tkunx timporta so-
 luzzjoni finali tal-kawża favur tagħhom, l-għaliex sabiex dak
 id-dannu jiġi dikjarat "war damage" in forza u skond it-ter-
 minu tas-sezzjoni "in parola", id waara dika l-ewwel soluz-
 zjoni favur tagħhom jiġi wkoll minnhom pruvat li d-dannu
 ɔċċidentali kien ir-riżultat dirett ta' dawk il-miżuri li k'enu
 jinvolvu r-riskju li asennu;

Illi argument ieħor li fil-ħsieb ta' dik il-Qorti jirrafforza
 dina t-tezi, u ɔjwè li l-ewwel ma għandu jiġi eżaminat huwa
 jekk il-miżura prekawzjonali jew preparatorja bħala ant'ci-
 pazzjoni tal-għemil tal-ghadu k'ienetx tinvo vi miżura sostan-
 zjali ta' riskju lill-proprjetà, l-għaliex dik il-kwistjoni tiddiri-
 mi l-kwistjoni sollevata, jittissel mill-istess liġi. Infatti s-
 sezzjoni 2 ta' liġi, li hi'a ta' natura komprensiva dwar id-de-
 finizzjoni tal-kliem, jew terminu "War Damage", għall-i-ko-
 pijiet tal-War Damage Ordinance, No. III ta' l-1943, meta
 tikkomprenidiet tliet kategoriji ta' "war damage" tgħid li d-
 danni jridu jkunu r-riżultat dirett ta' "azzjoni meħvda mill-
 għadu jew azzjoni ta' għemil fit-taqbid kontra l-għadu jew
 fit-tkeċċija ta' attakk mahsub li qed isir mill-għadu" (ara
 sezzjoni 2 subsezzjoni 2 ittra (a)), jew minn "miżuri meħu-
 din mill-awtorità xierqa sabiex dika l-ħsara ma tinxteridx jew
 biex titnaqqas" (ara sezzjoni 2 subsezzjoni 2 ittra (b)), jew
 minn "miżuri prekawzjonali jew preparatorji meħudin mill-
 istess awtorità bil-ħsieb li ma jithalliex isir jew jiġi mfixkel
 l-attakk tal-għadu" (ara sezzjoni 2 subsezzjoni 2 ittra (c)
 (i)), jew l-istess miżuri msemmija "dejjem meħudin mill-ist-
 tess awtorità kompetenti li kienx jinvolvu l-għemil ta' xogħol
 fuq l-art u meħudin biex jiġi milqugħ għemil tal-għadu, u

li jkunu f'kull wiebed mill-kazijiet miżuri li jgibu magħhom grad għoli ta riskju lill-proprietà (ara sezzjoni 2 subsezzjoni 2 ittra (c) (i) — dak li minnu logikament u naturalment jidher li dak li għadu jiġi studjat hija l-kawża tal-miżura u minnha l-effett dirett tad-danni jidderiva, b'mod li jekk ikun b'mod dannu, sow jekk accidentali jew le, li ma hux kolleġat ma' l-effetti ta' dik il-kawża, dak id-dannu ma jistax jidhol fit-termini "war damage";

U sabiex inkomplu nicċaraw l-idea jingħad illi meta l-legislatur fl-ewwel kategorija dahhal id-dannu dirett riziultanti mill-azzjoni diretta tal-għadu, u fit-tieni kategorija miżuri meħudin mill-azzjoni li ma hix tal-għadu imma li huma bhala kontromiżura necessarjament imposta kontra l-għadu, jew miżuri meħudin mil-awtorità xierqa sabiex jiġi evitat li dik l-azzjoni diretta tal-għadu u kontromiżuri imposti jixxerrdu jew jgħu mitigati, u fit-tielet kategorija dahhal miżuri li jgħibu magħhom grad għoli ta' riskju lill-proprietà intizi biex jopponu jew ifixxlu attakk tal-għadu, jew li jkunu jinvolve xogħlijiet fuq l-art bhala anticipazzjoni ta' attakk ta' għadu, kelli f'rasu, skond u in relazzjoni għali-kawża, jiddetermina x'inhuma d-danni li st għu jissejbu "war damage";

Illi kwindi huwa dmir il-Qorti teżamina l-miżuri prekawzjonali u preparatorji u li kienu jinvolve l-għemil ta' xogħol fuq l-art b'xi mod biex jiġi milqugħ l-għemil tal-għadu, sabiex iġid jekk l-istess kienux jinvolve "a substantial degree of risk to property";

Illi qabel xejn jingħad illi l-partijiet jgħblu li n-natura tal-miżuri in kwistjoni kienu prekawzjonali u preparatorji, li kienu jinvolve għemil ta' xogħol fuq l-art, li kienu għw meħuda taht u minn l-awtorità kompetenti, u li kienu b'xi mod magħmula bhala anticipazzjoni ta' l-azzjoni tal-għadu (ara nota ta' l-osservazzjonijiet tal-partijiet);

Illi l-miżuri in parola kienu jikkonsistu fit-traffir tal-blat ("tunnelling") għad-uzu li setgħu jagħmlu bihom il-War Head Quarters. L-mezzi sabiex dawk il-miżuri jgħu eżegwiti kienu l-għodda konsistenti f'kompessuri u l-esplożivi u l-aċċessorji "for blasting purposes". Indubbjament dak ix-xogħol ma kienux qiegħed jiġi magħmul sabiex mill-għadu ma jgħal'ix isir jew jiġi mifixxel f'xi attakk tiegħu. li natural-

ment kienet tippresupponi azzjoni diretta għal dak il-fini u xejn dissimili minn oprażzjoni tal-gwerra effettiva bit-trappi u l-parafernalja tagħhom, imma seta' kien intiz ikun "in anticipation of enemy action". Ta' min jikkunsidra bawn id-dicatura wżata mil-legislatur; fir-rispettivi paragrafi ta' l-istru-

(c) tas-subezzjoni (2) fin-numru (i) jingħad "preventing or hindering the carrying out of any attack by the enemy", mentri fin-numru (ii) jingħad "in any way in anticipation of enemy action". Jingħad ukoll illi s-sezzjoni li fuqha hemm il-kwistjoni tirtigwarda danni aċċidentali, u mhux danni li mhumiex aċċidentali, b'mod li "fil-miżuri adoperati" ma jridx ikun hemm impliċitament għan-natura tagħhom riżultat previżi neċessarjament, kif jista' jkun hemm fil-każ ta' "land mine" poġġuta f'post fi-hsieb u l-attitudini li tesplodi fi kwantunkwe każ, a differenza ta' "land mine" poġġuta bħala nasba lil-ghadu li jkun qiegħed jinvadi l-pajjiż sabiex tesplodi meta tiġi mirfusa mis-soldati tal-ghadu, u mbagħad fil-fatt tesplodi aċċidentalment wehdedha (ara Burke, War Damage Act 1941, pagina 497); f'liema każi l-istess Burke, citat mill-kontendenti, iġħid li l-ewwel esplożjoni ma tidbolx f'dina l-kategorija, mentri d-dannu dirett riżultanti mit-tieni esplożjoni jidhol fis-sezzjoni "in parola". Fi kliem ieġor, hija l-miżura "per se" li tid tkun tinvolvi miżura sostanzjali ta' riskju lill-proprietà, u mhux il-mezzi "per se" arriskjati li għall-miżura adoperata huma meħtieġa, imma fil-kwantità li ma għandniex tiġi wżata mbijex generalment u norma'ment użata b'mod li tkun tinvolvi riskju sostanzjali għall-proprietà. Meta kwindi għall-miżura adoperata għandhom jiġu adoperati mezzi li per natura huma perikolużi, imma li meta jiġu wżati mhux fi kwantità li jkollhom bħala effett ir-riskju li tid il-tiġi lill-proprietà, allura dawk il-mezzi hekk moderati u kontrollati ma jistgħux jikkwalifikaw il-miżura bħala involventi l-istess grad ta' riskju msemmi mil-ligi. Infatti qabel ma sar l-aċċident, għal żmien it-"tunnelling" kien qiegħed isir l-ewwel bil-kompressuri halli l-blat jiġi mfarraq, u mba-ghad bl-użu tal-ġelatina u aċċessorji halli f'lok ġebel zghir jiġu separati b'lokki ta' blat kbar, u b'hekk jiġi aċċelerat ix-xogħol tat-tħaffir skond il-miżura li kienet ittieddet mill-awtorità xierqa, u ebda dannu ma kien gie lamentat li kien sar;

dak li juri, jekk hemm bżonn li jiġi muri, li non ostanti l-min ta' dak l-esplożiv użat kif kellu jiġi wżat l-operazzjoni ma kienetx tinvolvi riskju fi grad sostanzjali għall-proprjetà;

Jingħad ukoll li i-miżura adoperata mill-awtorità kompetenti ma kienetx li dak il-kumulu ta' materja esplożiva jiġi mogħti n-nar, jew li jn-tuża biex jiġu espressament imtajjrin u demoliti a-swar ta' daww l-inhawi, imma biss biex gradatament jn-tuża fil-kwantitajiet meħtieġa u neċessarji u taħt il-blat fejn jinkontra reżistenza (mhux għall-apert f'post ristrett) sabiex isiru l-iskavazzjonijiet għewwa l-istess b'at, li bħala unità ma kellux jiġi distrutt, u sabiex ukoll wara li jsir dak ix-xogħol il-mini jkunu jistgħu jiġu użati għall-bżonnijiet li għalihom kienu ntiżi—haġa, jew ahjar operazzjoni u miżura, totalment differenti u diversa minn minar ta' pont ("bridge") biex tiġi mfixkla l-avanzata tan-nemik u meta l-għadu jkun "in actu" qiegħed jawnza, eżempju ta' riskju ta' grad sostanzjali lill-proprjetà ċitat mill-atturi favur tagħhom u misenimi mill-awturi li jikkomentaw il-liġi ingliża "in subjecta materia"; u li fuqu dina l-Qorti sejra titkellim aktar tard;

Illi huwa minnu li hemm hafna forom ta' preparazzjonijiet li jnvolvur riskji akbar minn oħrajn, imma dana ma jhas-sarx li jista' jkun hemm miżuri prekawżjonali u preparatorji li, għalkemm jnvolvur r-riskju ordinarju kompatibili normalment mal-generu tagħhom, fil-fatt ma jnvolvux grad ta' riskju sostanzjali lill-proprjetà. Fil-ħsieb tal-Qorti l-miżura in diskussjoni bl-użu tal-gelatina fil-kwantitajiet u modi rikjesti ma kienetx tinvolvi r-riskju li trid il-liġi biex jista' jidhol taħt il-każi tal-"war damage";

Illi sabiex tiġi rafforzata dina l-opinioni għandu jkollu valur il-veru li jirriżulta mill-fattijiet akkwiziti għall-kawża, u ejoè illi l-esplożjoni avverat ruħha mhux fil-waqt jew "in actu" li kienet giet użata xi gelatina sabiex tiġi eżegwita l-miżura ordnata, imma f'mument u f'operazzjoni li min kien inkarikat mill-amministrazzjoni eżekutiva tax-xogħlijiet fuq l-art kien qiegħed fl-anqja diskrezzjoni tiegħu li jipproċedi kif suppost li għandu jipproċedi b'medem ta' ordinarja intelliġenza, li ma setax ma kienx jaf li fil-kamra taż-żingu, imsejba "store house", kien hemm kumulu ta' materja esplożiva u f'deġn dik il-kamra kien dmira l-jara li ma jersaqx jew li ma jitressaq

ebda nar jew materja jew oggett li jista' jiehu minn dak il-komunita n-nar—haga li l-awtorita kompetenti, meta nkarikat persuni li kienu fis-sens taghhom u ta' eta matura, ma kell-hiex raguni biex tissupponi li huma ma huwiex sejrin ma jo-qoghdex kawti ghal hekk. Infatti mill-depotizzjonijiet ta' xi xhieda minnugha mill-Magistrat li għamel l-inkjesta u fi zmien proximu għall-accident, jidher car li rrizulta fatt li jaghti, jew jista' jaghti xi dawli ta' kif sar il-każ, il-għaliex dawli ix-xhieda qalu, għalkenam varjament, li l-esplodjoni saret wara li ż-żewġ suldati ingliżi, li kienu soltu jitraffikaw fil-kamra fejn kien hemm il-ġelatina, li kienu xegħlu żewġ lampi ta' l-accident-lena, u wara li kienet hadet in-nar landa petrol proprju wara wiehed mill-hitat taż-żingu tal-kamra ta' l-esplodjoni, jew il-għaliex gera n-nar fi-art, jew il-għaliex inharget landa petrol bin-nar mill-kamra u fejn kien hemm avviż biex ma jigix imressaq nar—dak li juri, jerga' jinghad, li mhux l-użu tal-ġelatina għall-mizura ordnata kkağuna l-esplodjoni, imma fatt li kien johrog barra minn dik il-mizura; il-għaliex mhux presumibili, anzi eskluż mill-avviż, li l-awtorita kompetenti riedet li jixgħelu dawli il-lampi, jew jigi mressaq nar hemmhekk;

Illi huwa minnu li l-awturi li kkommentaw il-ligi ingliża, u s-sezzjoni in parola, jghidu li l-istess ligi toffri xi diffikolta dwar l-interpretazzjoni tal-kliem "involving a substantial degree of risk to property", imma dina d-diffikolta ma thassarx il-fatt illi dak ir-riskju jrid jigi vizwalizzat fir-relazzjoni tal-mizura nvoluta jew mehuda bhala mizura "per se" ordinarjament, u mhux fil-mezzi necessarji u mehtiega ghaliha adoperati barra mill-ordinarju, inkompatibili ma' dik l-istess mizura. Huwa minnu li, kif intqal fuq, certi forni ta' preparazzjoni jistghu jinvolvu necessarjament riskji akbar minn ohrajn; imma biex javvera ruhu l-każ kontemplat mill-ligi in parola dik il-preparazzjoni trid ta' bilfors timporta l-użu ta' riskju sostanzjali—dak li normalment mhux il-każ tax-xoghol in kwistjoni, ghaliex kieku l-użu tal-furnelli għall-qtugħ tal-blat ikun dejjem jimpotta riskju sostanzjali u għandu jkun pro'bit mill-ligi, dak li mhux il-każ. Mhux bizzejjed li jinghad li l-użu ta' l-esplodjivi huwa perikoluż u l-legislatur jiccerkundah b'hafna prekawzjonijiet, il-għaliex dawli il-kawteli ma jhassrux l-użu tiegħu fi kwantitativi moderati, bhala ma huwa permess l-użu

tal-veleni (li huma wkoll ċirkondati b'haġna kawteli) fejn huma meħtieġa, bla ma jkun hemm dejjem riskji għall-ħajja tal-bniedem meta jigu użati kif inhuwa xieraq fuq preskrizzjoni kompetenti;

Illi l-attriċi ċċitat favur tagħha l-eżempju li jagħtu l-awturi ingliżi li jikkonferentaw dina d-dispożizzjoni, u ċjoè dik tal-minar ta' pont ("bridge"); imma tant Sophian (War Damage Act, 1941) kemm Weston (War Damage Act, 1941) jikkontemplaw l-avverament meta dik il-miżura tkun meħtieġa waqt li n-nemik ikun qiegħed javanza, u differenza tal-Burke (War Damage Act, 1941) li, kif qalu sewwa l-atturi, ma jsemmix dak il-fatt. Infatti haġwa tajjeb li niċċitaw testwalment il-Weston (peress li Sophian għa għie ċitat mill-konvenut nomine) fuq dak l-eżempju, u dan għaliex mill-istess operazzjoni taħt ċirkustanzi diversi daka l-awtur inissel diversità ta' grad ta' riskju. "For example, suppose the enemy were advancing along a road, and it became necessary to make preparations by putting explosives under a bridge, such preparations might involve a more substantial degree of risk than would exist if the enemy's advance had not occurred". Fil-każ preżenti ma kien hemm ebda riskju simili fil-preparazzjonijiet kontra l-azzjoni nemika adoperat. L-awturi wkoll (Weston page 111 u Burke page 497), jagħtu eżempju ieħor sabiex tiġi rilevata d-differenza bejn miżura preparatorja kontra l-għadu, li minnha jittnessel dannu fejn il-miżura sostanzjali tar-riskju ta' proprjetà tavvera ruħha, jew fejn minn dik il-miżura ma javvera ruħu ebda riskju, u ċjoè l-każ ta' lorry li jidhol u jiddannegġja armatura ta' banut waqt li jkun hemm miżuri prekawżjonali u preparatorji sabiex f'dak il-lorry jkunu trasportati xi truppi f'xi post fejn ikun possibbli l-invażjoni tal-għadu, u jiddikjara li d-dannu keġunat taħt dawk iċ-ċirkustanzi ma jidholx taħt id-dispost tal-liġi in kwantu li l-miżura taħix konnessa mal-ħabta u d-dannu;

Illi kwindi fil-ħsieb tal-Qorti l-miżuri in kwistjoni ma kienux "per se" jinvolvu "a substantial degree of risk to property"; u in vista ta' dan il-Qorti ma għandhiex għalfejn tidhol fil-kwistjoni l-oħra sollevata u subordinata għall-preżenti;

Illi ndubbjaument id-diffikultà tas-soluzzjoni tal-kwistjoni

fil-meritu u n-novità tagħha jipponu temperament fil-kap ta' l-ispejjet;

Rat in-nota ta' l-appell li biha l-atturi appellaw quddiem il-Qorti mis-sentenza fuq imsemmija tat-28 ta' Frar 1940;

Rat il-petizzjoni ta' l-atturi, li talba r-revoka tas-sentenza fuq imsemmija tal-Prim'Awla tal-Qorti Civili tat-28 ta' Frar 1949, u l-laughà tat-talbiet tagħhom, bl-ispejjet tat-tewg istanzi kontra l-konvenut nomine;

Omissis;

Ikkunsidrat;

Illi l-fatti li taw lok għal dina l-kawża jinsabu esposti fis-sentenza appjellata, u fuqhom ma jidherx li hemm kuntrast bejn il-partijiet; u, kif irrilevat sewwa l-Qorti tal-Prima Istanza, il-kwistjoni hija kollha kemm hi legali, jgħifieri jekk id-danni li sofew l-atturi humiex hearat tal-gwerra fis-sens tas-sazzjoni 2 (2) (c) (ii) ta' l-Ordinanza III ta' l-1943. Dik id-dispożizzjoni tal-liġi tikkunsidra bħala "hsara tal-gwerra", "hsara accidentali li tigri direttament minhabba xi miżuri ta' prekawzjoni jew ta' thejjija li jgħibu l-għemil ta' xogħol fuq l-art, u mehudin taht awtorità xierqa b'xi mod biex jiġi mil-qugh għemil tal-ghadu, u li jkunu, f'kull wieheh mill-każijiet, miżuri li jgħibu magħhom grad għoli ta' riskju lill-proprjeta";

Ikkunsidrat;

Illi l-hsara grat kollha kemm hi bl-esplożjoni ta' hażna kbira ta' esplożivi qawwija li kienet imqiegħda f'dak il-post mir-Royal Engineers, sabiex dawn jużawha fix-xogħol ta' thaffir ta' blat li kienu qegħdin jagħmlu għall-kostruzzjoni tal-War Head Quarters taht l-art. Immela x-xogħol kien fi-iskop u d-destinazzjoni tiegħu miżura ta' prekawzjoni konsistenti f'kostruzzjoni ta' ambjenti taht l-art, siguri u protetti kontra l-għemil tal-ghadu, sabiex il-War Head Quarters jistgħu jiffunzjonaw bla hsara u tfixkil mill-attakki mill-ajru da parti tal-ghadu, u b'hekk jiġi "milqugh l-għemil tal-ghadu". Dana x-xogħol kien qiegħed isir u ma jistax ma jkunx qiegħed isir, taht l-awtorità xierqa; għaliex ir-Royal Engineers huma preċiżament dika l-awtorità eżekutiva li biha l-Awtorità tal-Kmand Militari tisserva għall-opri militari. Huwa veru li l-hsara ma saretx bit-thaffir in sè, u li x-xogħol li kien qiegħed isir taht l-awtorità militari proprja-

ment kien it-thaffir tal-mini fil-blat; izda x-xoghol ghandu jigi kunsidrat fil-kumplex kollu tieghu, konsistenti f'hafna atti diversi, izda konnessi u koordinati flimkien u lkoll intizi ghat-twettij ta' l-opra li tkun qiegħda tinhadem. Ix-xoghol ta' bini ta' edifikazzjoni ma jikkonsistix sempliċement fit-tqegħid ta' għala fuq obra, izda jikkomprensi, barra l-ingir, it-tlestija tal-ghodda, l-impalkatura għall-gholi, meta tkun hemm bżonnha, it-tabwid tal-gir, u hafna atti oħrajn. Hekk ukoll fix-xoghol tat-thaffir tal-mini jkun hemm bżonn tal-gabra fil-qrib tal-ghodda u l-makni, u l-atti kollha preparatorji u aċċessorji meħtieġa għat-thaffir tal-mini. Dana kolu jifforma "quid unum" fix-xoghol, huwa kunsidrat haġa waħda, tant li fl-appalti ordinarjament jiehu hsieb l-appaltatur stess. Fil-każ tal-kostruzzjoni tal-War Head Quarters fuq imsemmija, l-awtorità inkarikata mix-xoghol, i.e. ir-Royal Engineers, kellhom bżonn jużaw, jew dehrilhom li kellhom bżonn jużaw, biex jagħmlu dak ix-xoghol. L-esplożivi biex bihom jaqtghu l-blat; u billi ma kienx presumibili, f'xoghol kbir bħal dak u ta' natura urgenti, imorru jgħibu mill-bogħod ta' kull darba li kellhom bżonn l-esplożivi, huma badu fuq il-post fil-qabda l-kwantità kollha ta' esplożivi li dehrilhom li kien jista' jkollhom bżonn, biex minnu jieħdu ta' kull darba li jinqala' l-htieg. Il-kwantitativ kien relativament kbir hafna. It-tqegħid hemmhekk għal dak l-iskop kien preċiżament parti mix-xoghol li kienu qegħdin jagħmlu l-inginieri, għax l-esplożivi kienu qishom il-ghodda tagħhom. U għalhekk dak il-fatt ma tistax tipprexindieh mill-kumplex tax-xoghol tal-mini;

Ikkunsidrat;

Illi stabbilit li x-xoghol tat-thaffir tal-mini kien qiegħed isir, jew sejjer isir, bil-ghajnuna ta' esplożivi qawwija, gelatina, "detonators", eċċ., u li hażna ta' kwantità kbira ta' dawk l-esplożivi fil-qabda fuq il-post tax-xoghol kienet parti aċċessorja tal-kumplex tax-xoghol, huwa ovvjju li dak ix-xoghol taht dawk id-cirkustanzi kien jinvolvi grad għoli ta' riskju lill-proprjeta'. U tabilhaqq l-esplożivi jinvolvju dejjem certu riskju, u r-riskju jikber meta tikber il-kwantità u l-aċċessibilità tagħhom. U preċiżament minhabba dak ir-riskju kbir, li huwa dejjem reali u preżenti, il-ligijiet ta' kważi d-dinja kol-

ta' l-esplozjoni l-ligi ta' Malta, jipponu hafna restrizzjonijiet
 ta' prevenzjonijiet fuq l-introduzzjoni, possess u uzu ta' l-es-
 plozjoni ta' parti tal-privati, taht pjeni kbira ghal min jikkarhom
 dan l-ordinanza dwar l-esplozivi, Kap. 56 tal-Ligijiet ta' Mal-
 ta. Bil-kat in ispettje l-grad gholi tar-riskju kien precizament
 ghal min-natura stess ta' l-esploziv magħjub u destinat għax-xo-
 għol, mill-kwantità relativament enormi ta' l-esplozivi, mill-
 post fejn gie inqiegħed, u piazza accessibili għal hafna nies,
 u mill-kwalità ta' sempliċi kamra tat-tingu fejn kien mah-
 zun — ċirkustanzi dawna kollha li kienu jirrendu l-esplozivi
 għal hafna accidentalitajiet ta' perikolu. Il-fatt li l-uzu attwa-
 li ta' kwantità żgħira, kif kien il-ħsieb ta' l-awtoritajiet, dak l-
 esploziv bhala furnelli kien jinvolvi riskju mhux ta' grad gholi
 ma jkann xejn; għax bil-fatti kienet il-ħażna kbira f'dak il-
 post u taht id-ċirkustanzi li assommew li rrendiet u bolqot ir-
 riskju ta' grad gholi, u l-fatt stess li gara jiddimostra bil-akbar
 evidenza attwali dak ir-riskju;

Fia-sentenza appellata l-Ewwel Qort: eskluđiet il-grad
 gholi ta' riskju għax ikkunsidratu u kkonnettietu biss ma' l-
 uzu tal-furnelli fil-qtugħ tal-blat, u ma ħadetx in konsideraz-
 zjoni r-riskju tal-ħażna kbira ta' l-esplozivi fuq il-post tax-
 xogħol li, kif gie rilevat minn dil-Qorti, tidhol fil-kwadru u fi-
 operazzjoni tal-kumplese tax-xogħol li kien qiegħed isir, u
 magħhom tifforna "quid unum". Huwa veru li setgħet sarat
 il-ħażna band'ohra, u allura l-esplozjoni band'ohra ma kienux
 jista' jkollha l-effett tal-ħsara li grat. Izda fil-fatti l-ħażna sa-
 ret hemm, u precizament minħabba f'hekk ir-riskju sar attwa-
 lità u grat il-ħsara. F'dik il-ħsara u fil-kawża tagħha, li kie-
 net l-esplozjoni, jirrikorri wkoll l-element ta' l-accidentalità,
 in kwantu l-esplozivi ma kienux inqiegħdu u tqiegħdu hemm
 b'leż jiehdu n-nar fil-post u bil-mod kif ħadu, iżda ħadu n-nar
 minħabba li gara fatt li l-awtoritajiet ma pprevedewx u ma
 riedux. Il-possibilità, u għalhekk il-prevedibilità, ta' l-okkor-
 renza ta' ħuġa simili kienet precizament tikkostitwixxi r-ris-
 kju ta' grad gholi previst mill-ligi. Huwa veru li l-esplozjoni
 ma kienetx issir kieku ma garax li wieħed suldat mar qabba
 lampu li tat in-nar lill-petrol f'dejn li "store room" ta' l-es-
 plozivi u dan il-petroli inxtered u qabba il-kamra u ta n-nar
 lill-esplozivi; iżda dana ikkostitwixxi l-accidentalità tal-kat

kif gara, u ma jnehhix il-fatt li l-hsara saret direttament bl-esplorzjoni tal-hazna ta' l-esplozivi u kwantità kbira f'dak il-post —Salma li kienet biċċa mill-operazzjoni tax-xogħlijiet li kienu qiegħdin isiru. Taht dawn iċ-ċirkustanzi l-Qorti ma tistax ma tikkonsidrax il-hsara msemmija fit-tabrika bhala hsara tal-gwerra fis-sens li tgħid il-liġi fit-taqsimha li se mmiet aktar 'il-fuq;

Għal dawn ir-raġunijiet;

Tilqa' l-appell ta' l-atturi appellanti u tirrevoka s-sentenza appellata fuq imsemmija tat-23 ta' Frar 1949; u tilqa' t-talba ta' l-attriċi, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi mingħajr taxa, iżda bid-dritt tar-registru kontra l-konvenut nomine; salva lill-partijiet il-likwidazzjoni tal-hsara effettiva, kif, jekk u skond il-liġi.